

OSNOVA 2. PŘEDNÁŠKY

- **Zdraví a nemoc**
- **Zdravotní potřeba, požadavky a spotřeba služeb**
- **Demografický tranzit a epidemiologická transformace**

ZDRAVÍ A NEMOC

ZDRAVÍ

- **Pojetí zdraví** představuje východisko pro aktivitu všech komponent systému péče o zdraví
  - je proto žádoucí se nejprve zamyslet nad tím
    - co zdraví vlastně znamená,
    - jak jej chápat
    - a hodnotit;
  - to nám umožní a usnadní úvahy o tom, **co a jak se pro zdraví dá udělat.**

DEFINICE ZDRAVÍ

Nejpoužívanější definice - odstavec z Ústavy SZO:

„Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody a nejen nepřítomnost nemoci nebo vady.“

- multidimenzionalita zdraví
- „negativní“ i „pozitivní“ zdraví
- orientace na optimální stav

OBTÍŽE S DEFINICÍ ZDRAVÍ

Vzhledem ke značné komplexnosti pojmu zdraví a obtížím s jeho definováním bývají pro vědecké účely často vytvářeny

- operační definice zdraví
- modely zdraví

OPERAČNÍ DEFINICE ZDRAVÍ

- jsou orientovány na ty charakteristiky zdraví, které souvisejí s cílem zamýšlené studie
- např.
  - zdraví jako nepřítomnost nemoci nebo vady,
  - zdraví jako schopnost adaptace,
  - zdraví jako schopnost dobrého fungování (fitness)

MODELY ZDRAVÍ

- **BIOMEDICÍNSKÝ MODEL**
- **EKOLOGICKO SOCIÁLNÍ MODEL**
- **CELOSTNÍ MODEL**

NEMOC

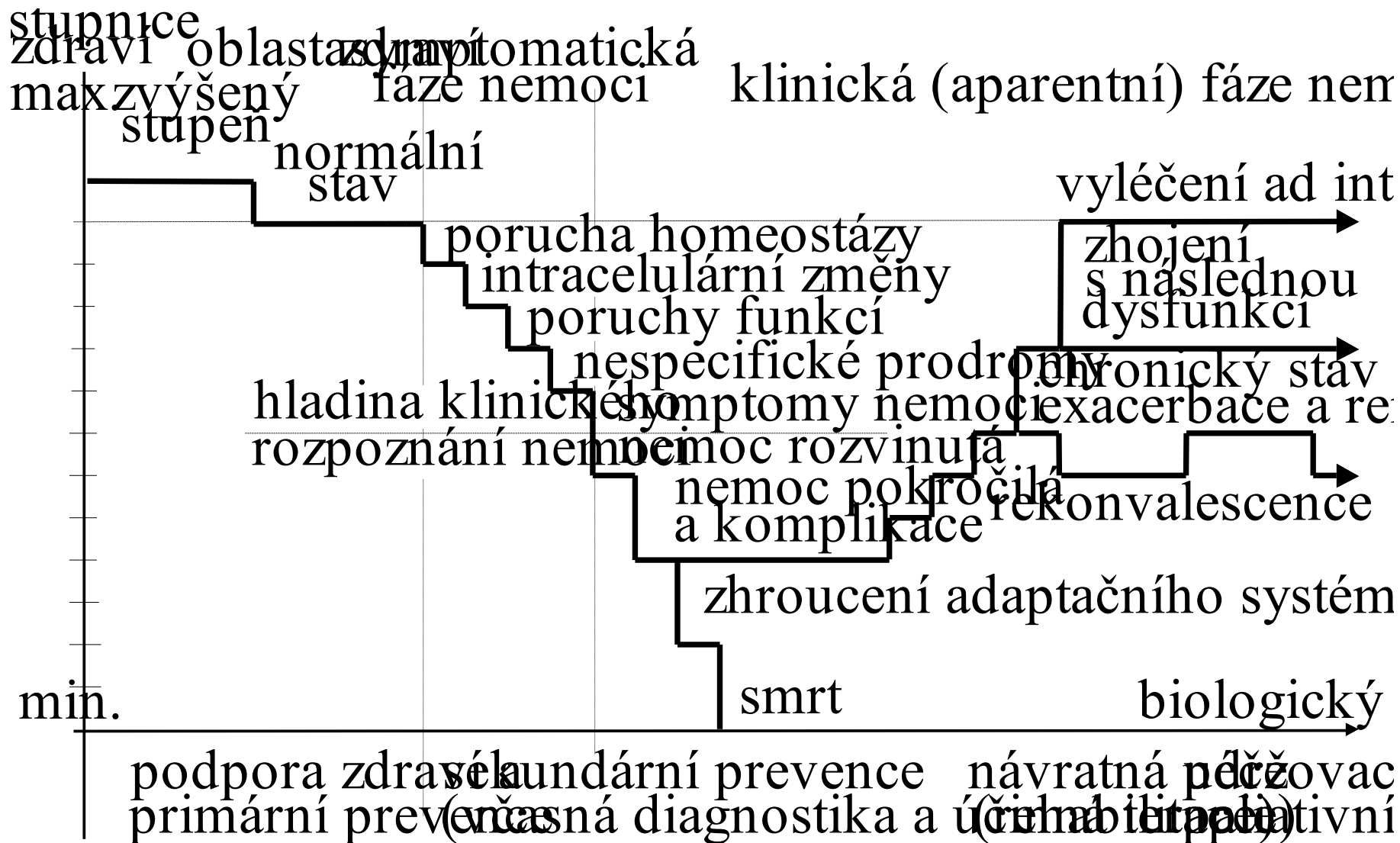
- Podobně jako u zdraví neexistuje jednoduchá definice.
- Má složku psychologickou, tělesnou i sociální.
- Lze ji pojímat z mnoha aspektů:
  - nemoc jako **objektivní porucha** zdraví,
  - nemoc jako **vnímaná porucha** zdraví,
  - nemoc jako **předmět zdravotnických služeb**.

FENOMÉN LEDOVCE

PŘIROZENÁ HISTORIE NEMOCI

**ZDRAVOTNÍ POTŘEBA
POŽADAVKY A SPOTŘEBA
ZDR. SLUŽEB**

HODNOCENÍ ZDRAVOTNÍ SITUACE A POPTÁVKA PÉČE O ZDRAVÍ

- **Poptávka péče o zdraví**
  - Ekonomický pojem
  - **Objem zboží nebo služeb**, které jsou kupující ochotni a schopni koupit
  - Je odvozena od poptávky po (dobrém) zdraví
  - **Individuální** – jedinec na základě své **zdravotní potřeby** poptává určitou zdr. službu
  - **Tržní** – součet všech individuálních poptávek

VELIKOST POPTÁVKY PÉČE O ZDRAVÍ

- **Ekonomické aspekty potřeby:** cena, příjem, preference, očekávání
- +
- **zdravotní stav populace,**
- **velikost populace,**
- **struktura populace,**
- **determinanty zdraví, historické a kulturní zvyklosti, nabídka zdravotnických služeb**

ZDRAVOTNÍ POTŘEBA

- Tři typy
  - **subjektivně pocít'ovaná potřeba**
  - **profesionálně definovaná potřeba**
  - **normativní (objektivizovaná) potřeba**

SUBJEKTIVNĚ POCITĚOVANÁ POTŘEBA

- **Psychický stav člověka**
  - Necítí se zdráv
  - Pozoruje na sobě symptomy
  - Má potřebu vyhledat radu či pomoc
  - Požaduje odbornou péči
    - **Intenzita** pocitované potřeby
    - **Postoj** samotného člověka k poruše zdraví
    - **Dostupnost** zdravotnických služeb

PROFESIONÁLNĚ DEFINOVANÁ POTŘEBA

- **Lékař**
  - reviduje požadavky pacienta
  - definuje vlastní profesionálně odůvodněné požadavky
  - v nich reflektuje zájmy pacienta, zájem svůj i zájem společnosti
  - nejde o objektivní určení potřeby – názory lékařů se mohou lišit

NORMATIVNÍ POTŘEBA

- **Teoretický koncept**
  - Relativně objektivizovaná potřeba
  - Očištěná od neurčitosti a hodnotových postojů
  - Závisí na úrovni poznání o medicínské účinnosti a ekonomické efektivitě poskytované péče
  - Vytváření standardů a norem vycházejících ze seriózních epidemiologických výzkumů a klinických pokusů

Zdravotní potřeba vychází z konkrétního zdravotního problému, který může

- existovat objektivně,**
- je subjektivně vnímán a je**
- řešen, např. prostřednictvím poskytnuté zdravotnické služby.**

8

DEMOGRAFICKÝ TRANZIT A EPIDEMIOLOGICKÁ TRANSORMACE

DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ
A
ZDRAVOTNÍ STAV
POPULACE

Demografický vývoj a populační zdraví

- **System péče o zdraví** (vč. **zdravotnictví**) reaguje na **zdravotní potřeby** populace.
- **Zdravotní potřeby se mění** v souvislosti
  - se změnou velikosti a složení populace
  - se změnami ve vzorcích nemocnosti a příčin smrt
- K demografickým a epidemiologickým změnám v populaci dochází **v důsledku proměny socioekonomických a kulturních podmínek**, které byly, jsou a budou významnými determinantami zdraví populace.

Demografický vývoj a populační zdraví

- **Populační stárnutí**
- **Důsledky demografického stárnutí**
  - všechny sféry sociálního a ekonomického vývoje
- **Nejčastější obavy**
  - udržitelnost financování důchodového systému,
  - růstem nákladů na sociální zabezpečení a zdravotní péči
  - nedostatek pracovních sil na trhu práce.
- **Otázka postavení seniorů ve společnosti,**
mezigenerační vztahy a vztahy uvnitř rodiny.

Populační stárnutí a péče o zdraví

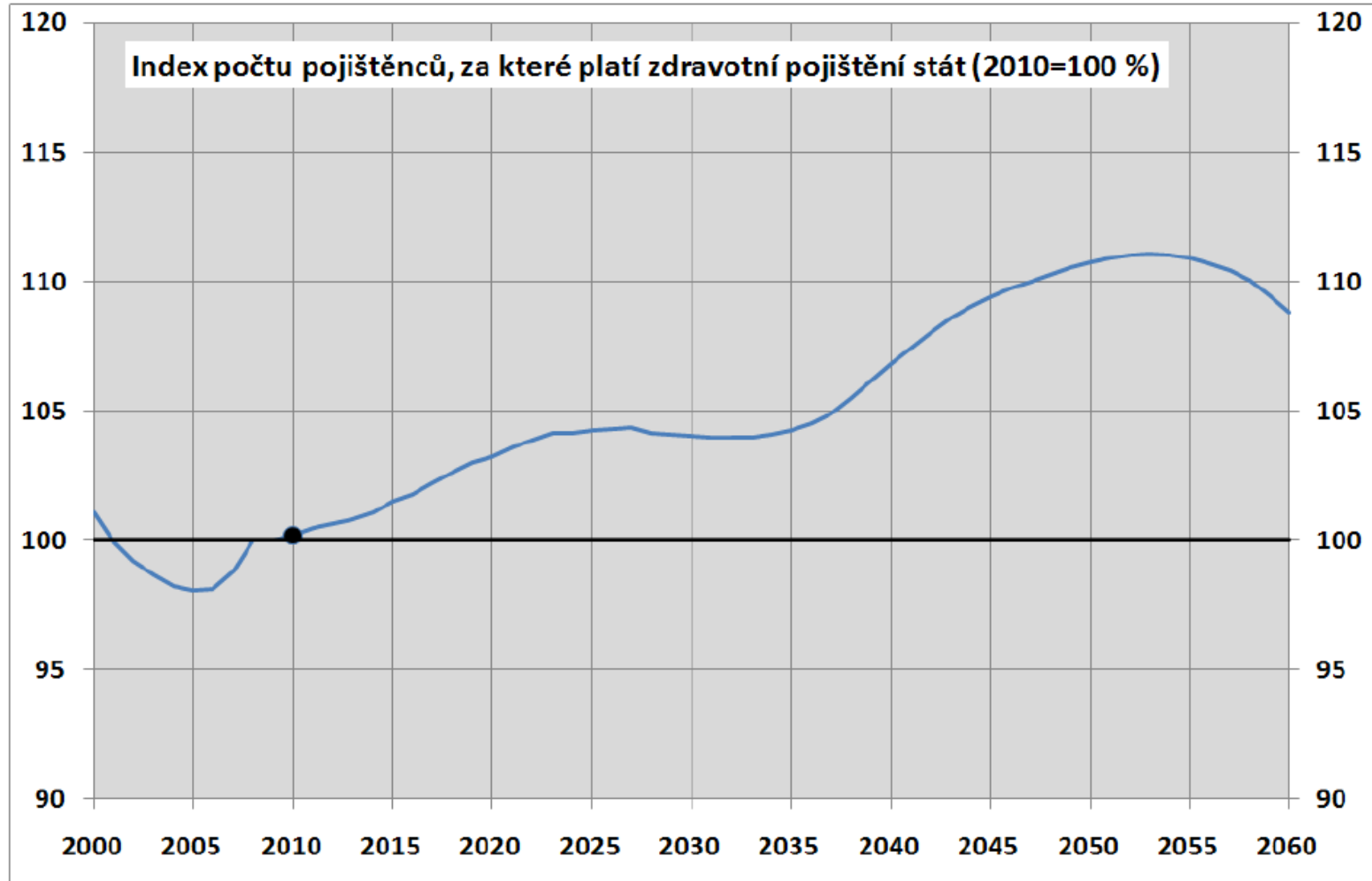
- **Zdravotnictví** jako systém poskytující odborné zdravotnické služby je závislý na stavu veřejných financí
  - **růst nákladů** v souvislosti se stárnutím populace
  - otázka **způsobu financování** veřejných zdravotnických služeb (snižování počtu přispěvatelů)
  - **struktura a způsob** poskytování zdravotnických služeb

Růst nákladů

- **růst nákladů** v souvislosti se stárnutím populace = často přeceňovaná příčina růstu nákladů
- $\frac{1}{4}$ **celoživ. osobních nákladů** na ZP člověk spotřebuje 2 roky před smrtí
- Lidé **stárnou zdravěji**, nemoci se objevují v pozdějším věku
  - pozdější odchod do důchodu, příp. ek. aktivita v důchodu

PŘEDPOKLÁDANÝ VÝVOJ POČTU OSOB, ZA KTERÉ PLATÍ ZP STÁT

Zdroj: Fiala T, Langhammerova J. (2010) Ekonomické důsledky stárnutí populace české republiky. In Sborník Reprodukce lidského kapitálu – Vzájemné vazby a souvislosti. Praha, 13. 12. 2010. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze a Oeconomica. Fiala, T., Langhamrová, J.: Ekonomické důsledky stárnutí české populace.

Struktura a způsob poskytovaných služeb

- Nemoci typické pro vysoký věk
- Nutnost propojení sociální a zdravotní péče
- Dostupnost služeb
- PL a geriatři x „turistika po doktorech“
- Podpora domácí péče
- Péče o umírající

Ze 100 osob nad 65 let trpí v ČR:

- 3 onemocněním srdce a cév
  - 50 zvýšeným krevním tlakem
  - 37 ischemickou nemocí srdce
  - 42 závažným postižením kloubů nebo kostí
  - 20 zažívacími potížemi
  - 16 cukrovkou
  - 15 psychiatrickým onemocněním
  - 4 nádorovým onemocněním
- ... a jen 4 jsou bez chronického onemocnění

DEMOGRAFIE

UDÁLOSTI

- **Narození**
- **Úmrtí**
- **Svatba**
- **Rozvod**
- **Ukončení studia**
- **Změna bydliště**

PROCESY

- **Porodnost**
- **Úmrtnost**
- **Sňatečnost**
- **Rozvodovost**
- **Vzdělanost**
- **Migrace**

DEMOGRAFIE

- **zabývá se REPRODUKČÍ LIDSKÝCH POPULACÍ**
- **odhaluje vazby mezi společenskými podmínkami (kulturní, ekonomické, politické) a populačním vývojem**

POPULAČNÍ ZÁKLADNA A POPULAČNÍ PROCESY

- **Základna:** velikost a struktura populace
- **Procesy:** hromadné demografické události úzce související s velikostí a složením populace

PROMĚNA VĚKOVÉ STRUKTURY POPULACE – POPULAČNÍ STÁRNUTÍ

- Populace nemá žádný věk – jen věkovou strukturu
- Populace může mládnout
- Populační stárnutí
  - proces, kdy se mění věková struktura populace tak, že se zvyšuje podíl osob starších 60 nebo 65 let a snižuje se podíl osob mladších 15 let.

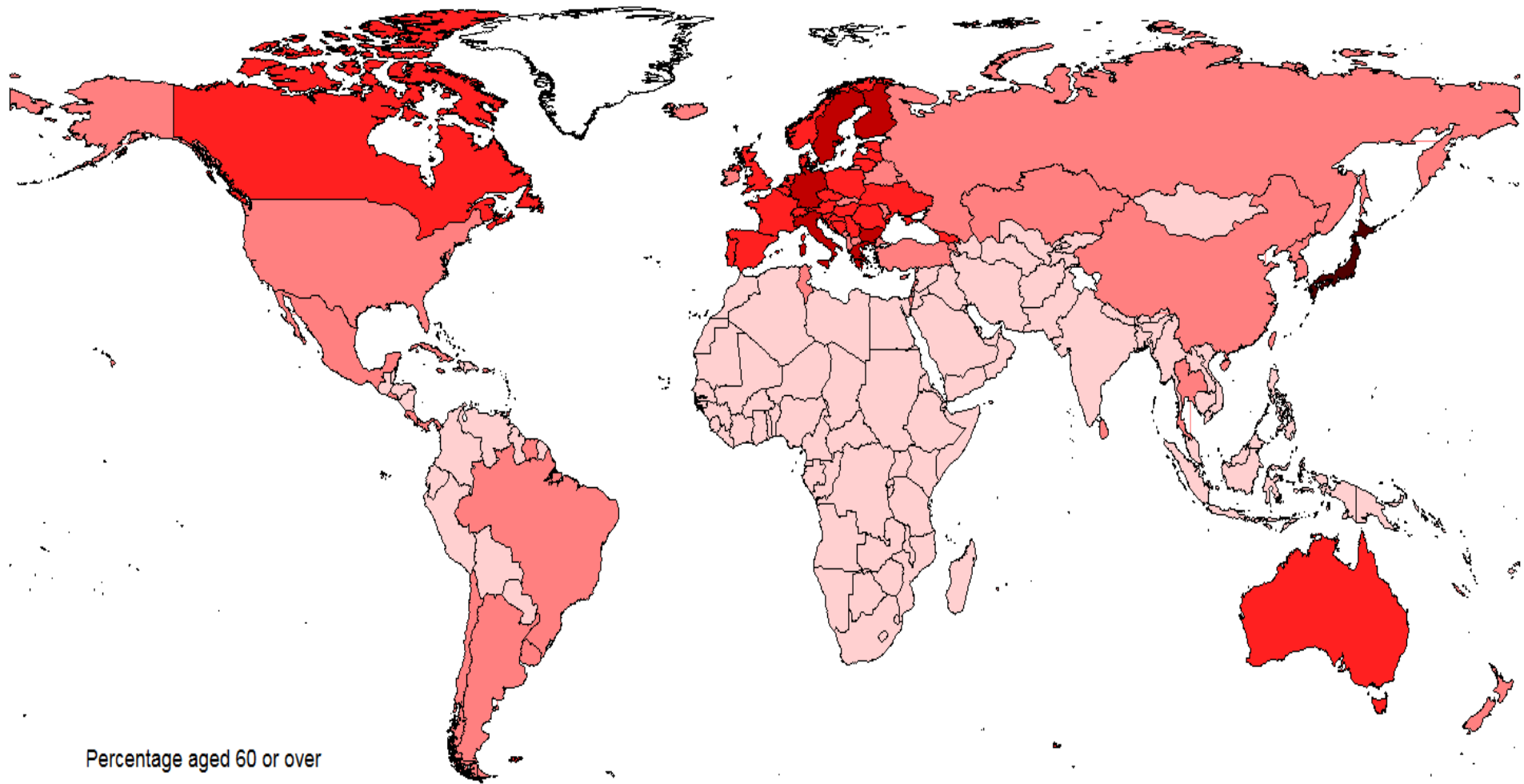

STÁRNUTÍ A ZDRAVÍ V GLOBÁLNÍM KONTEXTU

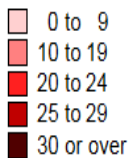
Svět stárne rychle:

- počet lidí starších 60 let se v celosvětové populaci zvýší z 11 % v r. 2000 na 22 % do r. 2050
- poprvé v lidských dějinách bude ve světové populaci více seniorů než dětí (do 14 let)
- rozvojové země stárnou mnohem rychleji než rozvinuté země: do padesáti let bude více než 80% seniorů žít v rozvojových zemích, zatímco v roce 2005 to bylo 60 %.

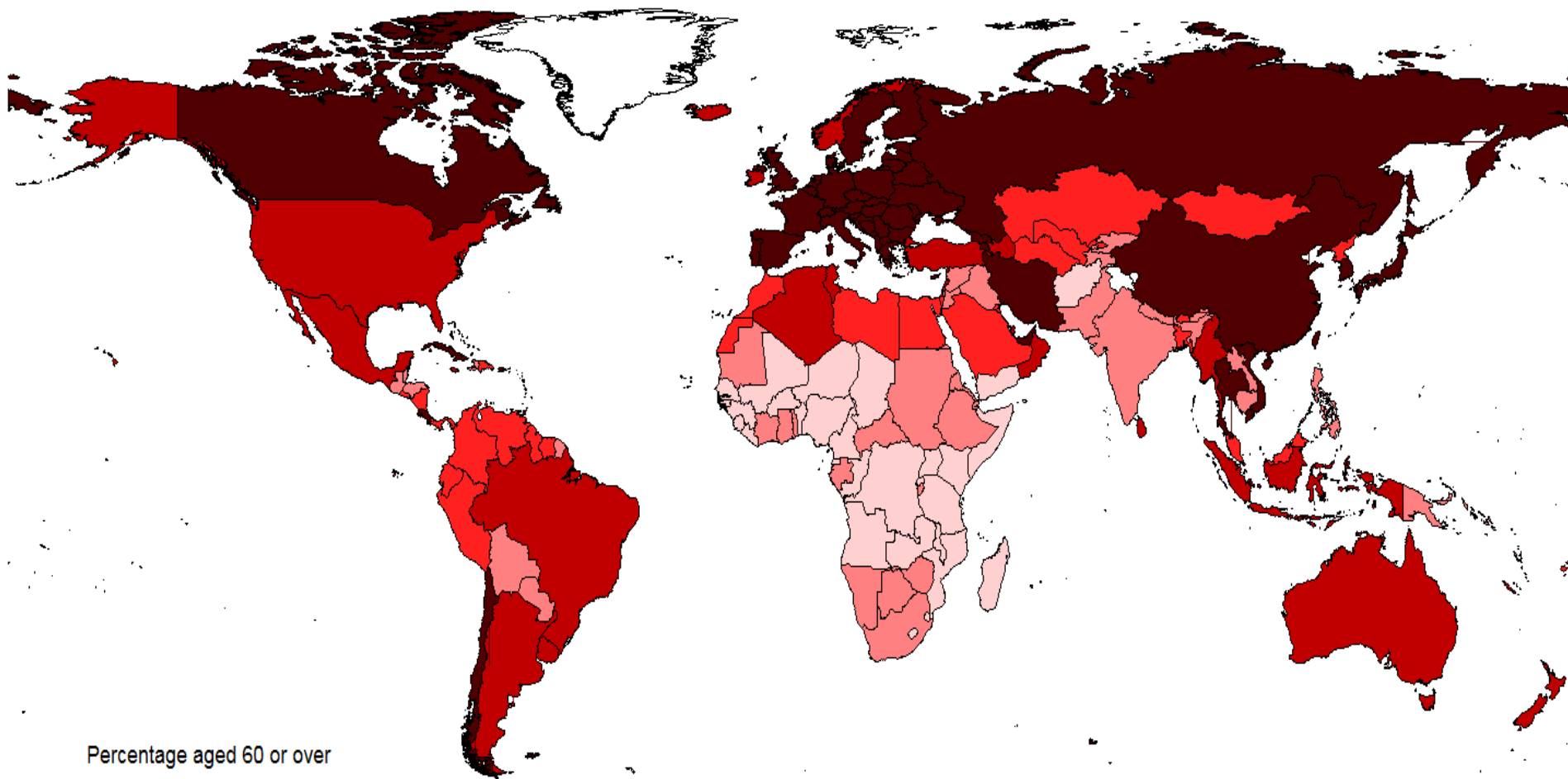
PODÍL OBYVATEL STARŠÍCH 60 LET

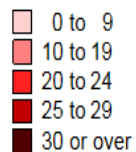
Percentage aged 60 or over

PODÍL OBYVATEL STARŠÍCH 60 LET, 2050

Percentage aged 60 or over

SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ POLITIKA

- Využít smysluplně potenciál starších lidí je důležité pro každou společnost - podpora zdravého, aktivního a důstojného stárnutí (X Unaveni sluncem).
- Řešit včas financování zdravotnictví a důchodového systému
- Zabývat se vhodnou imigrační politikou

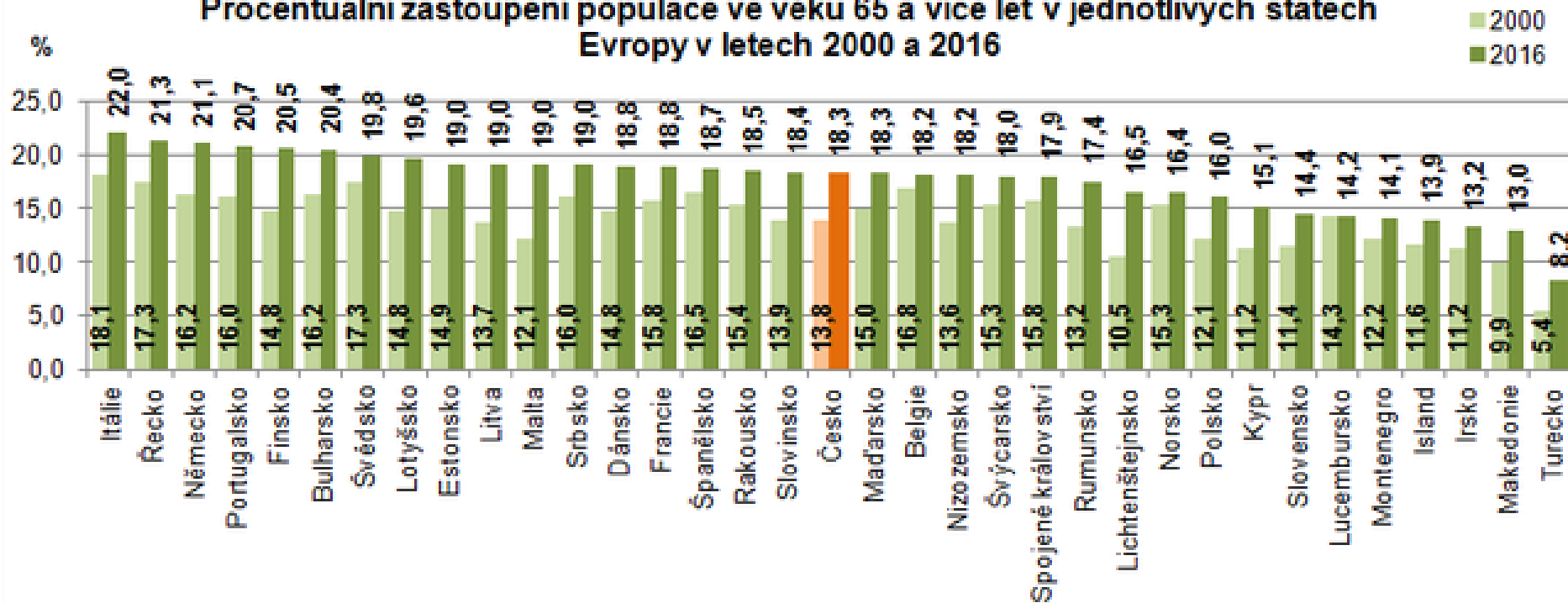
SITUACE V ČR

Populační stárnutí

- **Aktuální podíl osob ve věku 65+:**
  - 1. 1. 2018: 19,6 % (tj. 2,040 mil. osob)
- 2030: 23,6 %
- Podíl osob 65+ poroste do roku 2058
  - cca 30 % (tj. 3,2 mil osob)
- Nejrychlejší nárůst 2018-2021 a 2038-2044

Projekce do roku 2101

Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2016

DEMOGRAFICKÝ TRANZIT A EPIDEMIOLOGICKÁ TRANSFORMACE

DEMOGRAFICKÝ TRANZIT

Podstata:

**PŘECHOD OD VYSOKÝCH K NÍZKÝM
MÍRÁM PORODNOSTI A ÚMRTNOSTI**

HLAVNÍ CHARAKTERISTIKY DEMOGRAFICKÉHO TRANZITU

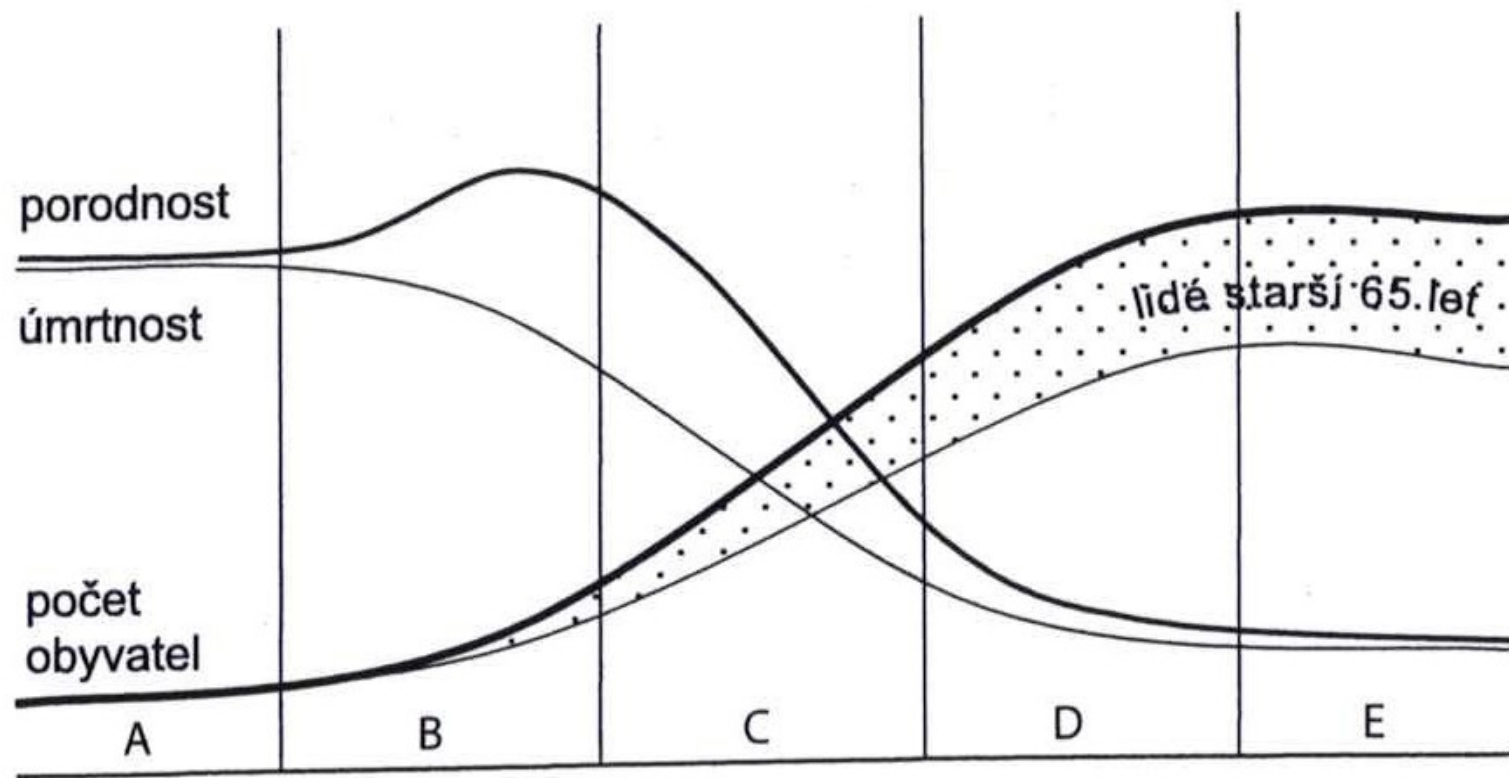
- **Globální proces probíhající od pol. 18. st.**
  - pol. 18. st. (FRA, UK)
  - České země: 1870-1930
  - Slovensko: 1900-1950
- **Čím později začne, tím rychleji proběhne.**
- **Kompletně bude završena v polovině 21. st.**
  - počet obyvatelstva Země by se měl ustálit na 9-10mld.

PRŮBĚH DEMOGRAFICKÉHO TRANZITU

**Demografický přechod má dvě
komponenty:**

- pokles úmrtnosti (hmú)
- pokles porodnosti (hmp)

GRAFICKÉ ZNÁZORNĚNÍ PRŮBĚHU DEMOGRAFICKÉHO TRANZITU

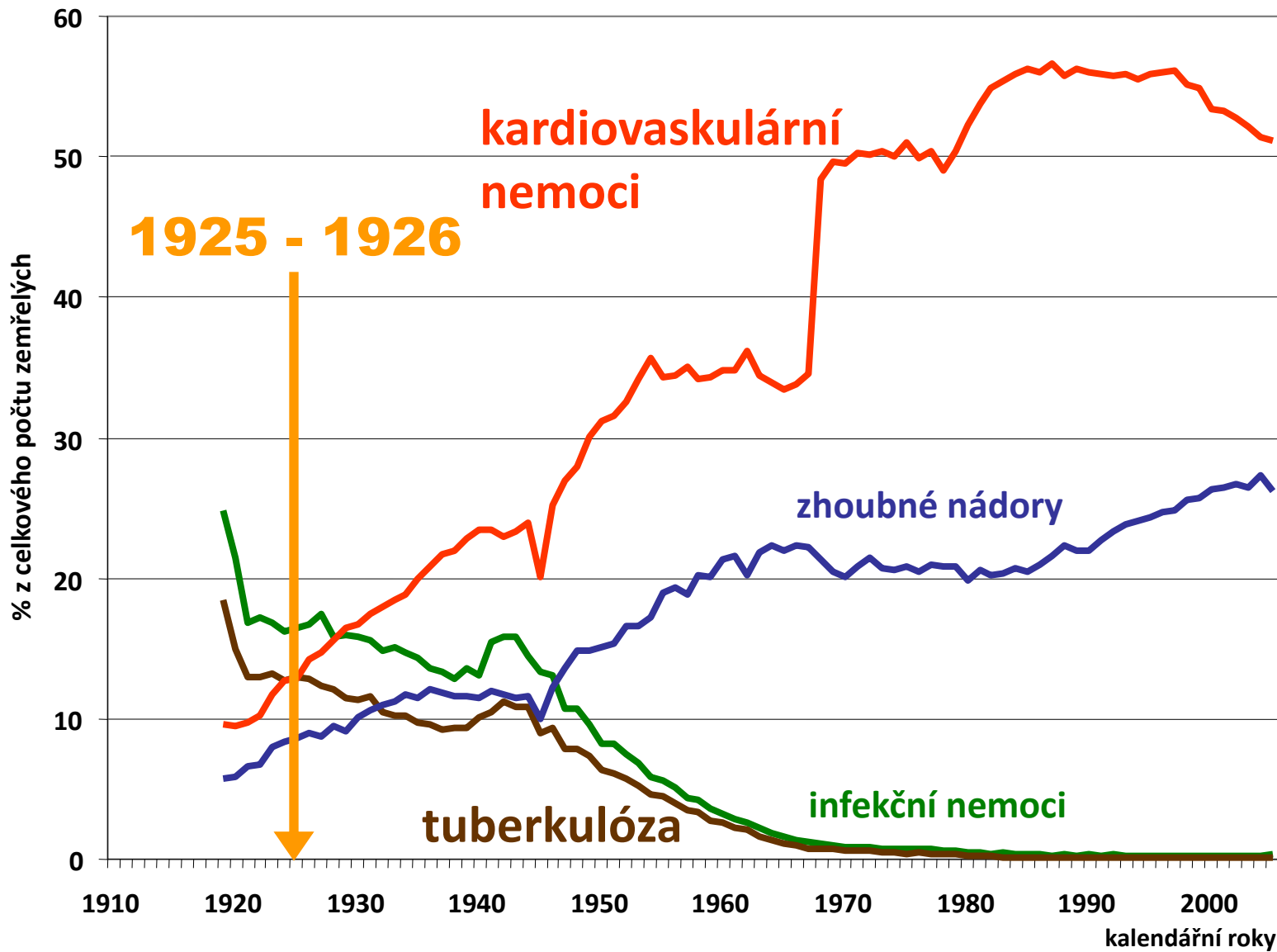

PŘÍČINY POKLESU ÚMRTNOSTI - TEORIE EPIDEMIOLOGICKÉ TRANSFORMACE

- **Teorie** o vlivu sociálních, kulturních a ekonomických změn na **proměnu vzorců nemocnosti a úmrtnosti**.
- **Změny v nemocnosti a úmrtnosti** jsou podmíněny změnami mnohých okolností, které ovlivňují existenci populačních celků - **stárnutí populace, socioekonomické změny, technický rozvoj, životní styl, životní prostředí, politický vývoj apod.**

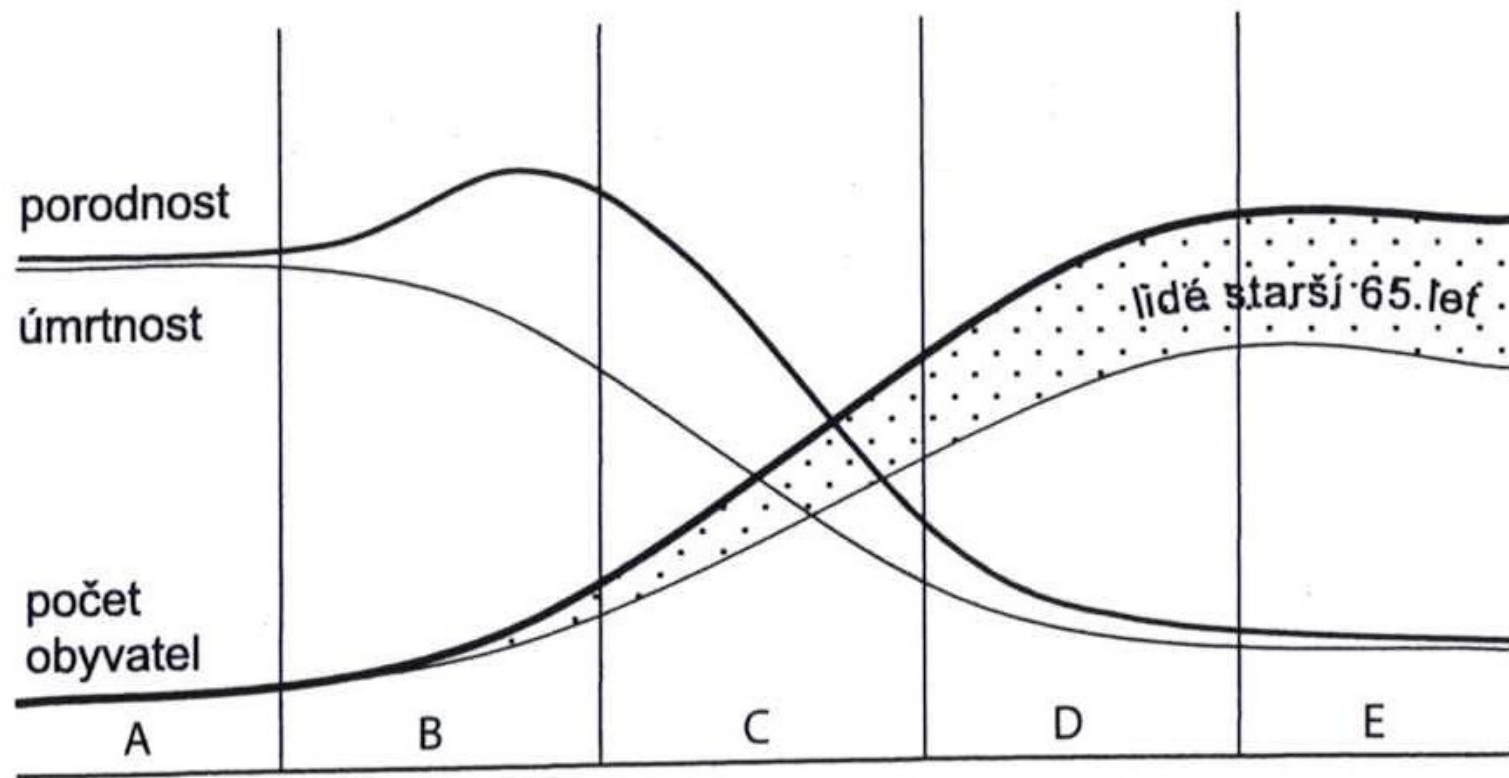
PŘÍČINY POKLESU ÚMRTNOSTI: TEORIE EPIDEMIOLOG. TRANSFORMACE

- 3 období s rozdílnými vzorci nemocnosti a úmrtnosti:
  - Přechod mezi obdobími = **epidemiologická transformace**
1. **OBDOBÍ SMRTÍCÍCH EPIDEMIÍ, VÁLEK A HLADOMORŮ**
  2. **OBDOBÍ PANDEMIÍ INFEKČNÍCH NEMOCÍ**
  3. **OBDOBÍ CHRONICKÝCH A DEGENERATIVNÍCH ONEMOCNĚNÍ**
  4. **OBDOBÍ – NÁVRAT SMRTÍCÍCH EPIDEMIÍ (AIDS, ptačí chřipka, prasečí chřipka, ebola)**

Procento zemřelých na kardiovaskulární nemoci, nádory, infekční nemoci a tuberkulózu z celkového počtu zemřelých v českých zemích v letech 1919-2006

GRAFICKÉ ZNÁZORNĚNÍ PRŮBĚHU DEMOGRAFICKÉHO TRANZITU

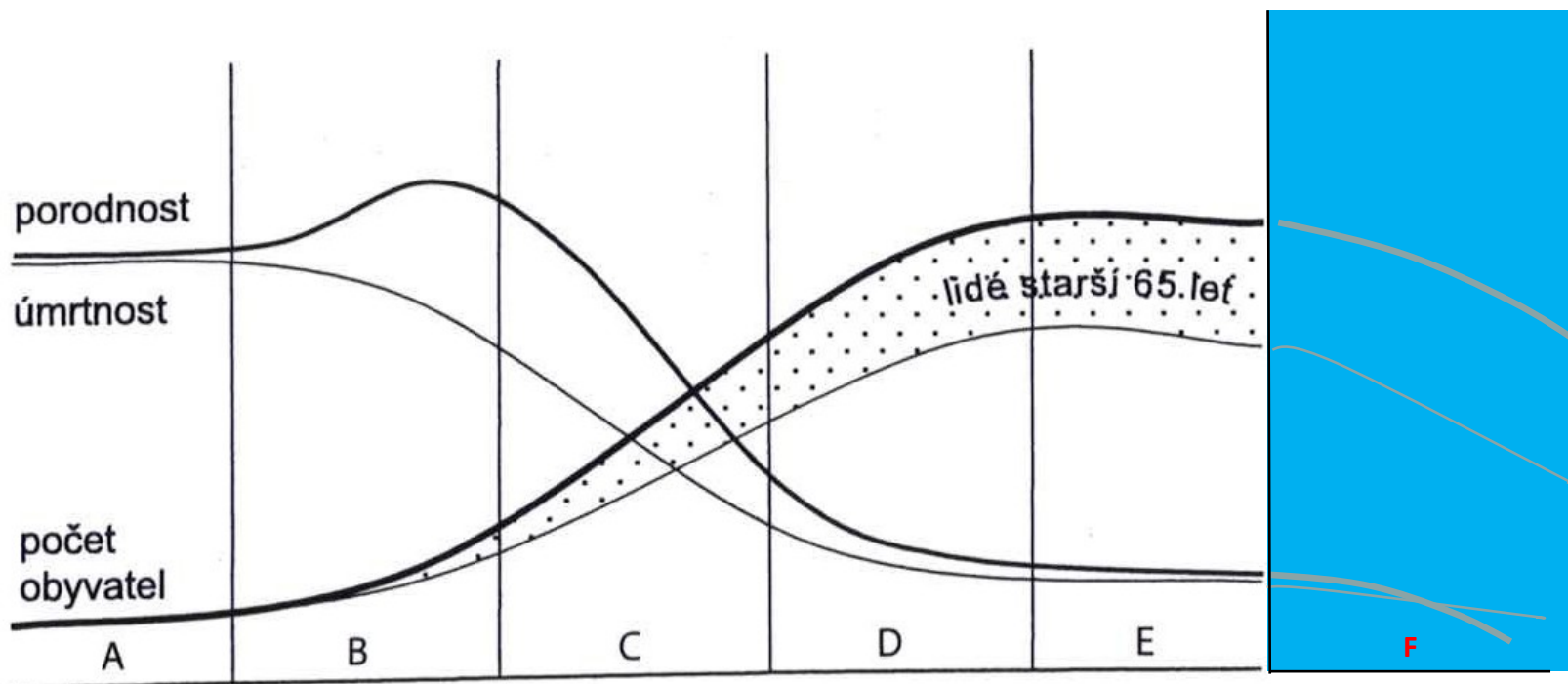

PŘÍČINY POKLESU PORODNOSTI

- **proměna socioekonomických poměrů** → nižší kojenecká a dětská úmrtnost → nebylo třeba rodit tolik dětí
- **proměna životního stylu** → povinná školní docházka → snížení užitečnosti dětí jako pracovní síly (do dětí se musí hodně a dlouhodobě investovat, mnohdy s nejistým výsledkem) → kontrola počtu dětí.
- **kulturní proměna** → klesá vliv náboženství → individualizace → seberealizace → kontrola počtu dětí (rozhodnutí o ukončení rození dětí) → plánované rodičovství (antikoncepce).

DALŠÍ VÝVOJ: DRUHÝ DEMOGRAFICKÝ PŘECHOD

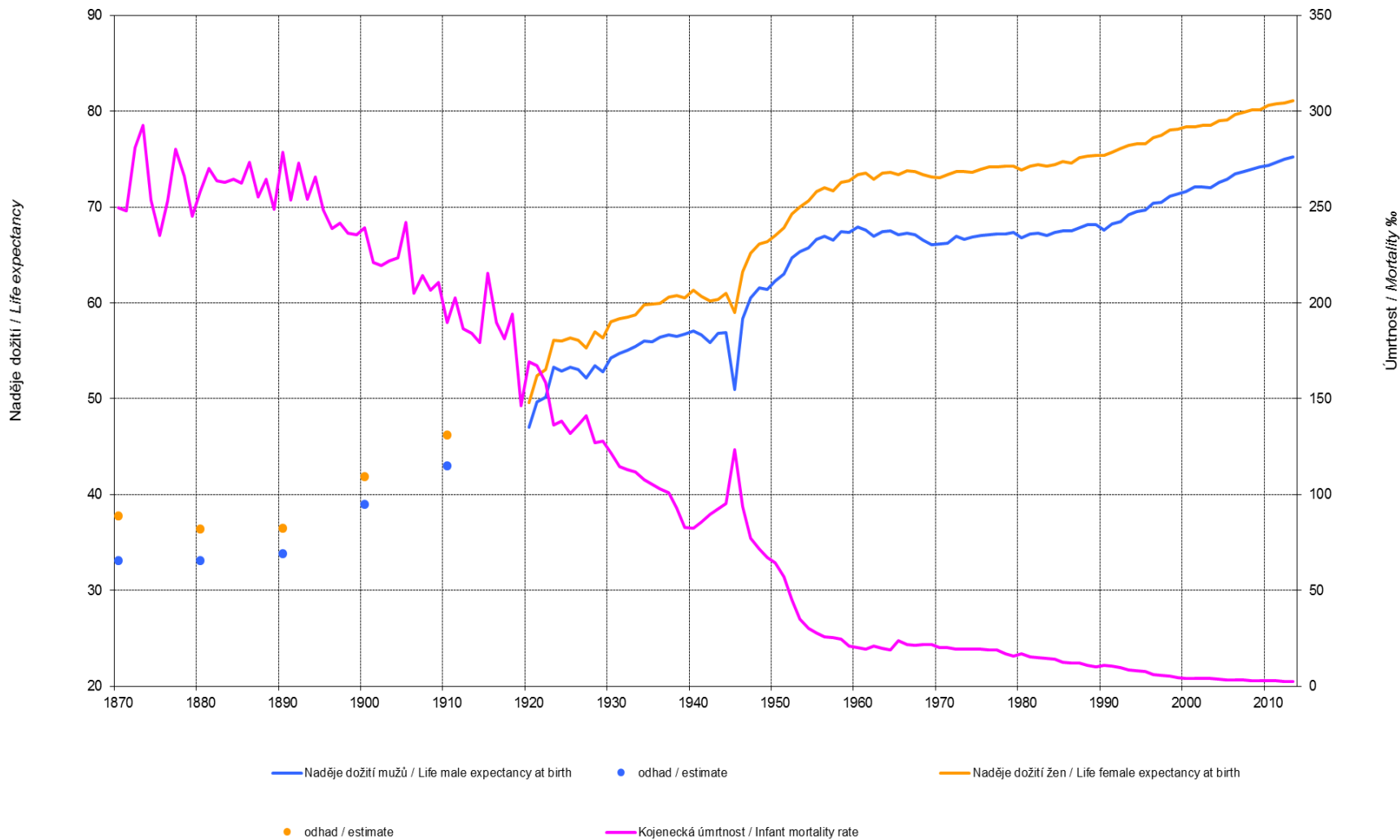

VLIV NÍZKÉ ÚMRTNOSTI NA STÁRNUTÍ POPULACE

- **Dlouho platilo, že prodlužování SDŽ vedlo k mládnutí populace:**
  - prodlužování SDŽ bylo důsledkem snížení kojenecké a dětské úmrtnosti;
  - více dětí se dožilo dospělého věku => narodilo se jim více dětí => vzrostl podíl mladých lidí v populaci = **mládnutí populace.**
- **Dnes je růst SDŽ důsledkem toho, že lidé umírají později => stále více lidí se dožívá vysokého věku.**

Naděje dožití při narození a kojenecká úmrtnost, 1870–2013

Life expectancy at birth and infant mortality rate, 1870–2013

VLIV NÍZKÉ PORODNOSTI NA STÁRNUTÍ POPULACE

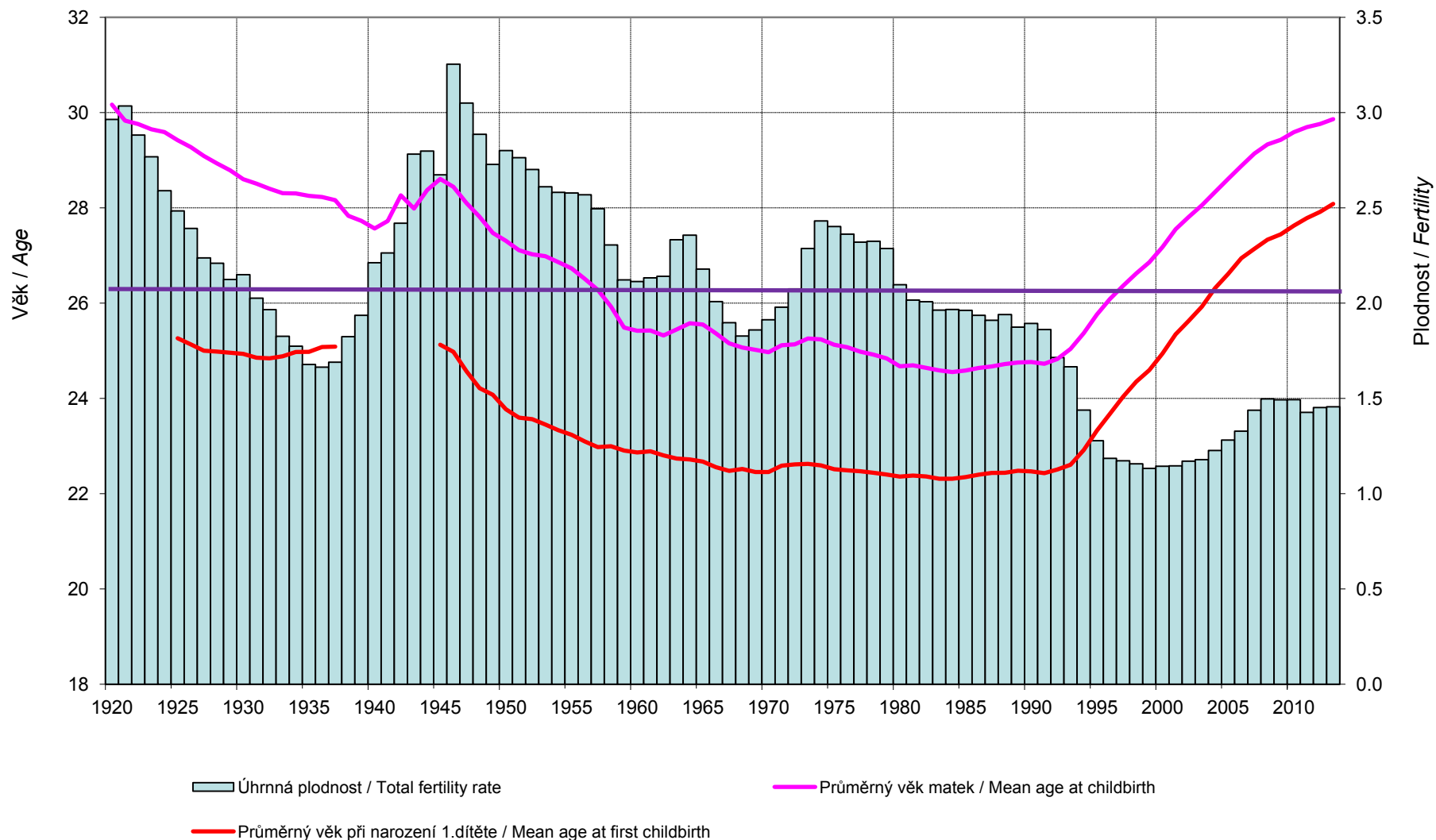
- Věková struktura populace závisí především na počtu narozených dětí
- Vysoká porodnost = mladá populace
- Nízká porodnost + nízká úmrtnost = stabilní věková struktura
- **Stále se snižující porodnost + nízká úmrtnost = stárnutí populace a přirozený úbytek**

PLODNOST V ČR

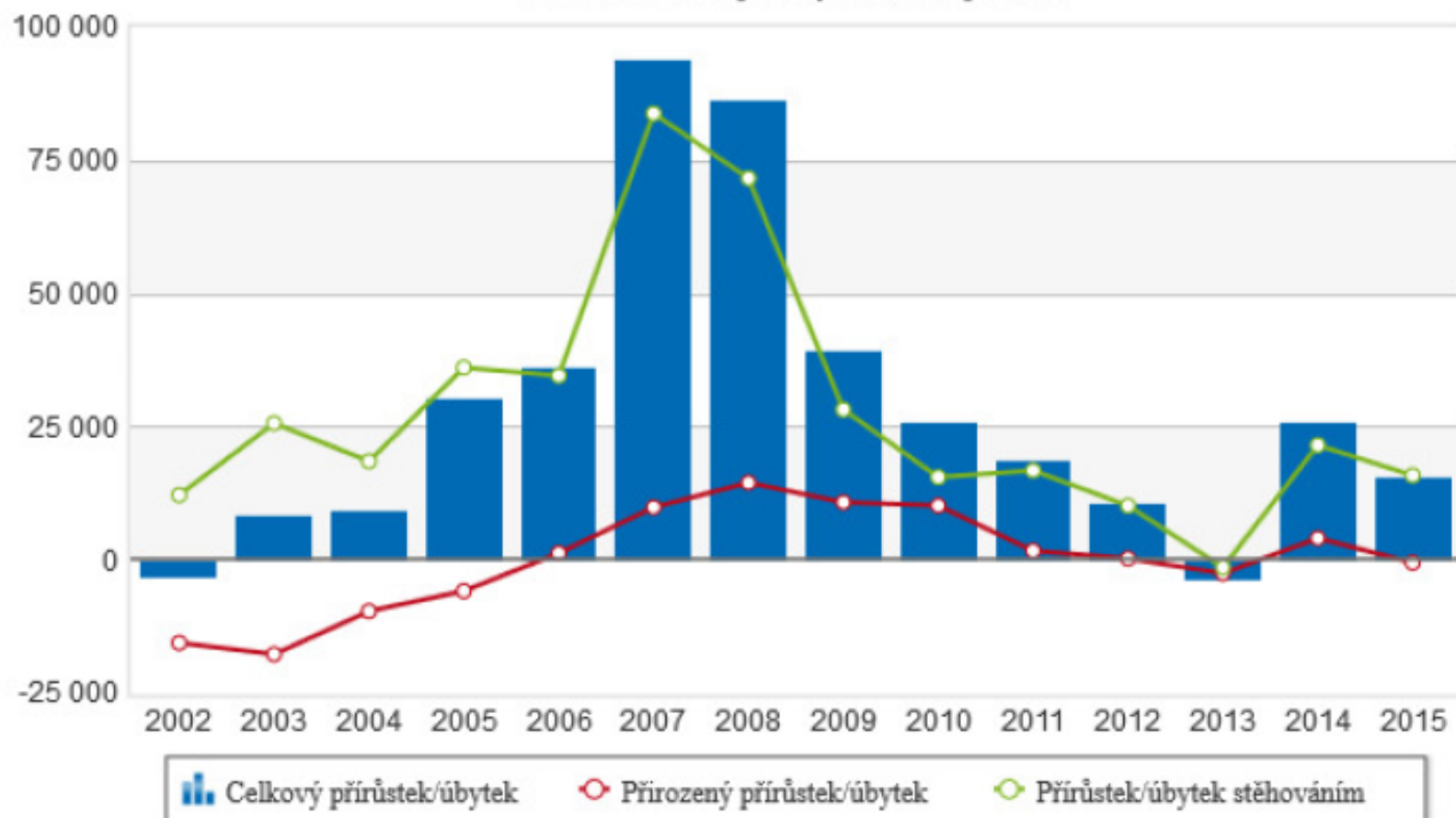
- Úhrnná plodnost
  - Průměrný počet dětí na 1 ženu ve fertilním věku (15 – 49 let)
  - Záchovná úroveň 2,1
  - Do roku 2050 max. 1,7

Úhrnná plodnost a průměrný věk matek, 1920–2013

Total fertility rate and mean age at childbirth, 1920–2013

Přírůstek/úbytek počtu obyvatel

PODÍL OBYVATEL VE VĚKU 0-14 A 65+

Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 a 65 a více let
v letech 1950-2016 (k 31.12.)

